

HISTORIJSKI ZBORNIK, god. XLIII. (1)/1990, Zagreb 1991, str. 1-465.

Pod potkroviteljstvom Općinske skupštine Zadar i Općinske skupštine Split, Savez povijesnih društava Hrvatske - uz suradnju i pomoć Povijesnog društva u Zadru, Povijesnog društva u Splitu i Društva prijatelja kulturne baštine Split - održao je 17. svibnja u Zadru i 18. svibnja 1990. u Splitu znanstveni skup pod nazivom "ŠIDAKOVI DANI". Na znanstvenom skupu u Zadru obrađena je tema "AGRARNI ODNOSI U PROŠLOSTI DALMACIJE", a na skupu u Splitu tema "PROSVJETNE I OBRAZOVNE USTANOVE U PROŠLOSTI DALMACIJE". Stoga ćemo se u ovom sažetom prikazu prvenstveno upoznati sa znanstvenim radovima naših uglednih povjesničara s tog skupa, a samo usput osvrnut ćemo se i na ostale rasprave, bilješke, godišnjice, ocjene i prikaze koje donosi taj broj *HISTORIJSKOG ZBORNIKA*.

Nakon iznesenog "Sjećanja na prof. dr. Jaroslava Šidaka" (3-4), Lujo *Margetić* u radnji "Iz ranije povijesti Trogira" (5-15) obrađuje dva bitna pitanja: prvo, institut diobe zemljišta davanog na krčenje između krčitelja i vlasnika i, drugo, iznosi vijesti o Životu blaženog Ivana, trogirskog biskupa, što ih donosi godine 1203. arcidakon Treguan, budući biskup grada Trogira. *Margetić* pažljivo razmatra i ispituje vjerodostojnost tih vijesti, a posebice onih koje se odnose na rušenje Trogira od Saracena i kasniji napadaj Mlečana na taj grad. On zauzima kritički stav prema Steindorffovoj tezi da su sve te vijesti nevjerodostojne. "Agrarni odnosi na području Lučke županije krajem XIV. stoljeća" (17-24) naslov je rada Damira *Karbića* koji, na temelju registara zadarskog kaptola, razmatra agrarne odnose, poslovanje i posjede hrvatskog plemstva u blizini Zadra, točnije na području Lučke (Ostrovičke) županije. Branislav *Grgin*, "Feudi u Mletačkoj Dalmaciji u osamnaestom stoljeću" (25-37), analizira situaciju na dalmatinskim feudima prema popisu učinjenom godine 1779. Njegova radnja temelji se, uglavnom, na jednom izvoru - "Feudi in Dalmazia sotto il governo veneto" - koji se čuva u fondu rukopisa Naučne biblioteke u Zadru. Taj izvor značajan je jer se na osnovi njega može pratiti razvoj svakog posjeda, a osim toga dokument sadrži mnoge statističke podatke, karte, grafičke prikaze posjeda i njihovu strukturu. "Problem vlasništva nad neobrađenim zemljištem u srednjovjekovnom Vinodolu, Krku i Senju" (39-47) obrađuje Željko *Bartulović*, a za primjer navodi krčke knezove Frankopane koji su se stalno borili da što više ograniče prava općina na korištenje neobrađene zemlje. Što je općina bila slabija, pravilno zaključuje *Bartulović*, to je feudalac imao veća prava na neobrađeno zemljište i obratno. Lovorka *Čoralić* u radnji "Zemljišni posjed zadarskog plemstva od 1700. do 1720."

(49-58) razmatra zemljišno poslovanje i strukturu posjeda zadarskog plemstva, osvrćući se posebice na vrste i oblike težačkih podavanja.

Mira Kolar - Dimitrijević, "Stanje i problemi dalmatinske poljoprivrede i poljoprivrednog stanovništva sredinom međuratnog razdoblja (1927-1929)" (59-75), opisuje prilike u dalmatinskoj poljoprivredi između dva svjetska rata na temelju radova Stanka Ožanića i statističkih podataka Ministarstva poljoprivrede. Autorica zaključuje da su te prilike u vrijeme djelovanja Dubrovačke i Splitske oblasti (1924-1929) bile jako slabe jer se agrar zapostavljao u korist industrije. Zahvaljujući poljoprivrednom stručnjaku Stanku Ožaniću, koji je godine 1923, 1927. i 1928. izvršio temeljitu kritiku postojećeg stanja, odnos prema agraru počinje se mijenjati 1929. i 1930. godine.

Na splitskom dijelu znanstvenog skupa o bogatom znanstvenom opusu i europskim dometima Jaroslava Šidaka govorio je Ivan *Kampus*, "Jaroslav Šidak - povjesničar evropskog dometa" (77-79), naglasivši kako je njegovo djelo nezaobilazno u hrvatskoj historiografiji. Josip *Posedel* u svom kratkom znanstvenom prilogu, "Splitska gimnazija do druge polovine XIX. st." (81-85), govori najprije o sjemenišnoj gimnaziji, osnovanoj 1700, koja je godine 1817. pretvorena u državnu gimnaziju, a zatim raspravlja o nastavnom programu, udžbenicima, nastavnici, učenicima i problemu nastavnog jezika. Stanko *Piplović*, "Školovanje graditelja u Dalmaciji tijekom 19. stoljeća" (87-98), piše o dalmatinskom školstvu, posebice o školovanju graditelja, tijekom prošlog stoljeća. Školstvo u Dalmaciji počinje se sustavno razvijati tek nakon pada Mletačke Republike, tvrdi pisac, a značajan napredak učinjen je u tom pravcu za vrijeme francuske uprave kada su otvorena prva zanatska učilišta u Zadru i Skradinu. Međutim, ključni događaj bio je, svakako, otvaranje Liceja u Zadru 1806. i njegovo prerastanje, godine 1809. u Centralnu školu s četverogodišnjim studijem inženjerije i arhitekture. U doba druge austrijske uprave u Dalmaciji, osobito krajem 19. stoljeća, uz razvoj osnovnog školstva i prvih tečajeva za obrtnike pri građanskim školama, Split postaje glavno središte za obrazovanje zanatlija. Mirjana *Škunca* u radnji "Glazbena poduka u Splitu u drugoj polovini 19. stoljeća" (99-112), raspravlja o značajnom napretku glazbene kulture u Splitu. Ona zaključuje da je glazbena poduka u tom gradu u drugoj polovici 19. stoljeća bila kontinuirana, da su je i teorijski i praktično uglavnom izvodili glazbeni stručnjaci, te da su njome bili obuhvaćeni građani različitog društvenog statusa, kulture i dobi.

Marjan *Diklić*, "Rasprava o čitankama za pučke škole u Dalmatinskom saboru godine 1892." (113-128), najprije iznosi osnovne podatke o razvoju pučkog školstva u Dalmaciji u drugoj polovici 19. stoljeća, a zatim govori o pojavi novih čitanka, njihovu anacionalnom i nerodoljubivom duhu - namjernom zatajivanju hrvatskog imena - te o burnim negodovanjima, kritikama, polemikama i oštrim raspravama u stranačkom tisku i Dalmatinskom saboru,

naglašavajući posebice diskusiju i sukob u Sabornici između zastupnika Jurja Biankinija i Save Bjelanovića. Danica *Božić - Bužančić*, "Pokušaji osnivanja, planovi i vizije poljodjelskih škola u Dalmaciji u drugoj polovici XVIII. stoljeća" (129-139), raspravlja o osnivanju ekonomskih društava ili agrarnih akademija u Zadru, Splitu i Kaštel - Lukšiću, te o planovima i pokušajima osnivanja poljodjelskih škola u Dalmaciji u drugoj polovini 18. stoljeća, ističući osobito plan agronoma Ivana Luke Garagnin, objavljen u Milanu godine 1798. pod naslovom *O agrarnim školama*. Šime *Peričić* u radnji "Nastava poljodjelstva u Dalmaciji XIX. stoljeća" (141-147) piše o pokušaju naših fiziokrata potkraj 18. stoljeća da poprave teško stanje u dalmatinskoj poljoprivredi, što je bio i jedan od glavnih ciljeva uspostavljenih gospodarskih društava. Iako je svijest o tome i značaju poljodjelstva u životu Dalmacije bila prisutna kroz cijelo 19. stoljeće, u kojem se s pomoću nastave poljodjelstva pokušalo kultivirati i unaprijediti poljoprivrednu proizvodnju, sve to ipak nije dalo značajnije rezultate niti je poljodjelstvo u pokrajini podiglo na višu razinu.

Jure *Brkan*, "Bogoslovna učilišta Provincije presvetog Otkupitelja u Hrvatskoj" (149-166), obradio je učilišta bogoslovlja Franjevačke provincije presvetog Otkupitelja u Dalmaciji od početka 18. stoljeća do prvog svjetskog rata. Takva učilišta bila su organizirana i osnovana u Šibeniku, Sinju, Makarskoj i Zadru. Na učilištima općeg karaktera pripremali su se budući profesori filozofije i bogoslovlja, a na učilištima spekulativnog bogoslovlja pripremali su se ostali franjevci - redovnici. Petar *Bezina* u radnji "Ante Konstantin Matas" (167-181) govori o tom našem preporoditelju, istaknutom pedagogu i profesoru, direktoru gimnazije u Sinju, Dubrovniku, žestokom protivniku autonomaštva i velikom borcu za hrvatski jezik i slobodu hrvatskog naroda. Josip Ante Soldo, "Odras kulturnih utjecaja tijekom posljednja tri stoljeća u varoši Sinj" (183-195), piše o urbanom i društveno - kulturnom razvoju Sinja od 1686. do 1940. godine. Tereza *Ganza - Aras* u svojoj raspravi "Zadužbina i Licej Sv. Dimitrija u Zadru" (197-208), razmatra historijat zadužbine Sv. Dimitrija, preostale poslije ukidanja ženskog samostana godine 1779. u Zadru, a namijenjene odgoju i obrazovanju. Sredstvima te zadužbine bila je u doba francuske uprave otvorena visoka škola za pravnike i medicinare, ali je ona ubrzo prestala postojati, da bi tek početkom 20. stoljeća bio otvoren Licej Sv. Dimitrija, viša škola za djevojke katoličke konfesije iz zadarskih plemićkih obitelji.

Nakon objavljivanja radova sa znanstvenog skupa povijesničara Hrvatske u Zadru i Splitu, slijedi nekoliko drugih povijesnih rasprava. Tako Darko *Dukovski*, "Istarski nacionalni blok 1920-1921. godine" (209-248), raspravlja o Nacionalnom bloku u Istri, nastalom poslije prvog svjetskog rata, koji je odigrao neslavnu ulogu u promociji istarskog fašističkog pokreta. Sarah A. *Kent*, "Hrvatski odvjetnici i politika profesije: dilema profesionalizacije 1884-

1894." (249-269), piše o hrvatskim odvjetnicima, njihovu udruženju i politici profesije krajem 19. stoljeća. Politika je u to vrijeme sve više dominirala i zasjenjivala probleme profesije pa je odvjetnički stalež u Hrvatskoj, žrtva politike bana Khuena, bio razdiran različitim političkim mišljenjima pojedinih odvjetnika.

Antoni *Cetnarowicz*, "Udio i uloga Hotela Lambert u srpskoj političkoj krizi 1842-1843. godine" (271-285), raspravlja o ulozi liberalno - konzervativne frakcije poljske emigracije u srpskoj političkoj krizi 1842/43. godine kada su, nakon zbacivanja dinastije Obrenovića, ustavobranitelji pozvali na prijestolje Aleksandra Karađorđevića. Ivan *Kampuš*, "Prilog poznavanju poreznog sustava u Slavoniji u vrijeme Arpadovića" (287-315), govori o javnim daćama, podavanjima, koje je vladar ubirao od podložnika na svojim posjedima. Miljenko *Foretić* u preglednoj radnji "Historiografija o Dubrovačkoj Republici, 1975-1985." (317-363), navodi, gotovo nabraja novije radove o povijesti starog Dubrovnika u navedenu desetogodišnjem razdoblju. Ivan *Kampuš*, "Novije studije profesora Luje Margetića" (365-376), piše o novim raspravama uvaženog profesora o Rijeci, Vinodolu i Istri, a sve to u povodu najnovije Margetićeve knjige *Rijeka, Vinodol, Istra*.

Od str. 377. do 453. slijedi više za povijesničare korisnih informacija, bilježaka, prikaza i ocjena; a unutar tog, svakako, treba upozoriti na vrijedan stručni rad Damira *Agičića*, "Historiografija o ilirskom 'Branislavu' (1844-45)", časopisu Narodne stranke, koji je tiskan godine 1844/45 u Beogradu. Na kraju, povodom sedamdesetogodišnjice života i rada istaknutog profesora Luje Margetića, izvanrednog člana HAZU i dugogodišnjeg suradnika *HISTORIJSKOG ZBORNIKA*, Ivan *Kampuš* donosi njegovu opširnu bibliografiju - "Bibliografija prof. dr. Luje Margetića" (455-463) - koja sadrži i popis najnovijih radova koji su tek prihvaćeni za objavljivanje ili se nalaze u tisku.

Marjan Diklić